

KELTAINEN KIRJASTO

ORHAN PAMUK

Kummallinen
mieleni

NOBEL

KELTAINEN KIRJASTO

ORHAN PAMUK:

Valkoinen linna (1985, suom. 1993)

Uusi elämä (1994, suom. 1995)

Musta kirja (1990, suom. 1998)

Nimeni on Punainen (1998, suom. 2000)

Lumi (2002, suom. 2004)

Istanbul. Muistot ja kaupunki (2003, suom. 2004)

Muita värejä. Kirjoituksia elämästä, taiteesta, kirjoista ja
kaupungeista (1999, suom. 2008)

Viattomuuden museo (2008, suom. 2010)

Hiljainen talo (1983, suom. 2011)

Kummallinen mieleni (2014, suom. 2017)

ORHAN PAMUK

Kummallinen mieleni

Suomentanut
TUULA KOJO

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Sitaattien suomennokset:

Charles Baudelaire: Pahan kukat (suom. Antti Nylén)

James Joyce: Taiteilijan omakuva nuoruuden vuosilta
(suom. Heikki Salojärvi)

Koraani (suom. Jaakko Hämeen-Anttila)

Jean-Jacques Rousseau: Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden
alkuperästä ja perusteista (suom. Ville Keynäs)

Jean-Jacques Rousseau: Tunnustuksia (suom. Edwin Hagfors)

Stendhal: Punainen ja musta (suom. J. A. Hollo)

Suomentaja kiittää Suomen Kulttuurirahastoa ja
Taiteen keskustoimikuntaa käännöstyön tukemisesta.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Turkinkielinen alkuteos *Kafamda Bir Tubaftik*
(A Strangeness in My Mind) ilmestyi 2014.

Copyright © Orhan Pamuk, 2014

All rights reserved

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2017

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-8749-1

Tarina bozakauppias Mevlut Karataşın elämästä, seikkailuista, unelmista ja ystävistä sekä useiden ihmisten näkökulmasta kudottu kuva Istanbulista vuosilta 1969–2012.

Asille

Oli tuolloin kummallinen mieleni,
kun tuntui etten kuulunut siihen aikaan,
en liioin siihen paikkaan.

WILLIAM WORDSWORTH: *Preludi*

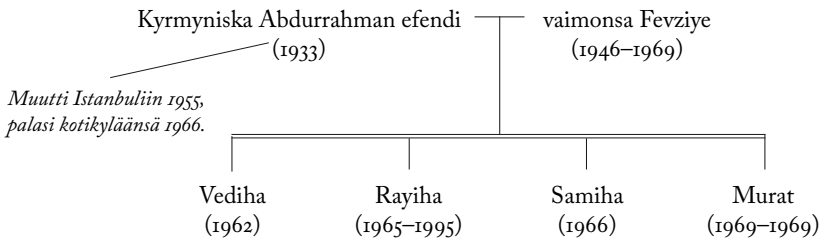
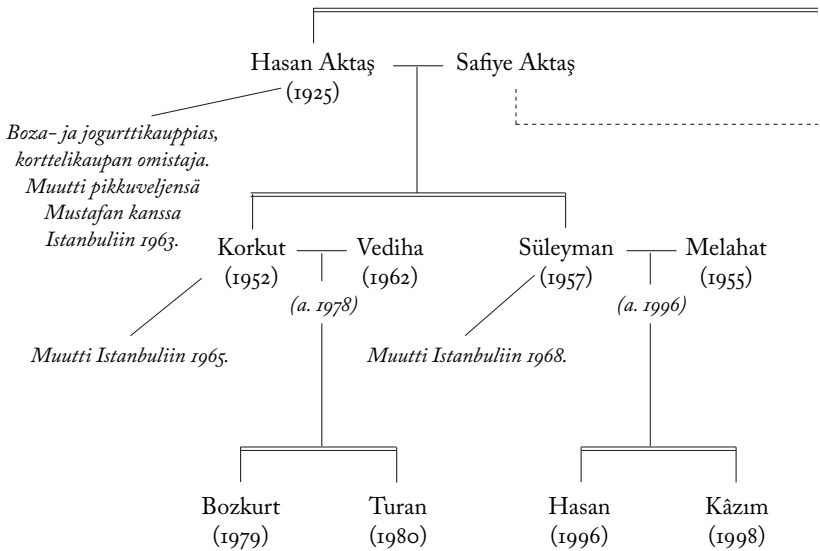
Ensimmäinen ihminen, joka maa-alueen rajattuaan
keksi sanoa: *tämä on minun* ja löysi vielä ihmisiä,
jotka olivat tarpeeksi yksinkertaisia uskoakseen sen,
oli kansalaisyhteiskunnan todellinen perustaja.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU:

*Tutkielma ihmisten välisen
eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista*

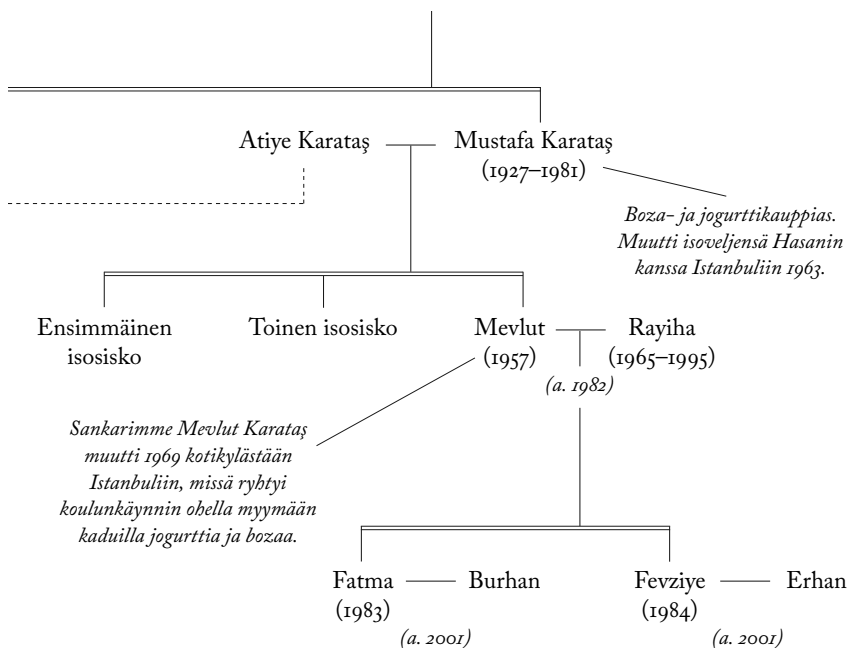
Valtiomme mahtavuudesta todistaa se syvä kuilu,
joka ammottaa kansalaistemme henkilökohtaisten ja
virallisten mielipiteiden välillä.

CELÂL SALİK: *Kirjoituksia*

Jogurtti- ja bozakauppiasveljesten Hasan Aktaşin ja Mustafa Karataşin sukupuu

(aviossa siskosten Safiyeen ja Atiyeen kanssa)

Sisällys

I OSA (TORSTAI 17. KESÄKUUTA 1982)

Mevlut ja Rayiha 21

Neidonryöstö on vaikea laji

II OSA (KESKIVIIKKO 30. MAALISKUUTA 1994)

Mevlut kahdenkymmenenviiden vuoden ajan

kaikkina talvi-iltoina 39

Jättäkää bozakauppias rauhaan

III OSA (SYYSKUU 1968 – KESÄKUU 1982)

1 Mevlut kotikylässään 65

Jos maailma osaisi puhua, mitä se sanoisi?

2 Koti 77

Kukkulat kaupungin laidalla

3 Tarmokas ihminen, joka rakensi talon tyhjälle maatilkulle 85

Voi poikaseni, Istanbul on tainnut säikäyttää sinut

4 Mevlutin kauppiasuran alku 97

Kukkoilu ei ole sinun heiniäsi

- 5 Atatürkin poikalyseo 108
Kunnon koulutus häivyyttää eron rikkaan ja köyhän väliltä
- 6 Keskikoulu ja politiikka 118
Huomenna ei ole koulua
- 7 Kino Elyazar 134
Elämän ja kuoleman kysymys
- 8 Duttepen moskeijan korkeus
Asuuko siellä ihmisiä?
- 9 Neriman 151
Se mikä teki kaupungista kaupungin
- 10 Mitä seuraa, kun liimaa kommunistijulisteita
moskeijan muuriin 158
Jumala varjelkoon turkkilaisia
- 11 Duttepen ja Kültepen välinen sota 173
Me olemme puolueettomia
- 12 Vaimon hankkiminen maalta 193
Tyttäreni ei ole myytävänä
- 13 Mevlutin viikset 202
Tontinomistaja vailla saantokirjaa
- 14 Mevlut rakastuu 214
Näin voi käydä vain Jumalan tahdosta
- 15 Mevlut muuttaa kotoa 224
Tunnistaisitko hänet, jos näkisit huomenna kadulla?
- 16 Kuinka rakkauskirje kirjoitetaan? 238
Silmistäsi sinkoavat lumoavat nuolet

17 Mevlut armeijassa 247

Kotonako luulet olevasi?

18 Sotilasvallankaappaus 260

Sanayin korttelin hautausmaa

19 Mevlut ja Rayiha 270

Neidonryöstö on vaikea laji

IV OSA (KESÄKUU 1982 – MAALISKUU 1994)

1 Mevlutin ja Rayihan avioituminen 285

Vain kuolema voi meidät erottaa

2 Mevlut jäätelökauppiaana 297

Elämän onnellisin aika

3 Mevlutin ja Rayihan häät 307

Surkea jäätelönmyyjä päätyy bozakauppiaaksi

4 Pilahvia ja kahviherneitä 320

Ruoka on likaisena herkullisempaa

5 Mevlutista tulee isä 328

Älä missään nimessä poistu autosta

6 Samiha karkaa 335

Miksi ihminen elää?

7 Toinen tytär 345

Aivan kuin elämä tapahtuisi jollekulle toiselle

8 Kapitalismi ja perinne 350

Mevlutin onnellinen perhe-elämä

9 Gazin kaupunginosa 367

Piiloudutaan tänne

- 10 Kaupungin tomuttaminen 381
Luoja sentään, mistä kaikki tämä lika on peräisin?
- 11 Naimakauppojen järjestäjiä karttavat tytöt 398
Piipahdettiin ohimennen
- 12 Tarlabaşissa 414
Maailman onnellisin mies
- 13 Süleyman sotkee kuviot 428
Kävikö siinä niin vai ei?
- 14 Mevlut uudessa paikassa 445
Haen ne takaisin heti huomisaamuna
- 15 Arvon efendi 472
Minua on kohdeltu kaltoin
- 16 Binbom-kioski 472
Muista pitää pintasi
- 17 Palkollisten kepulikonsti 481
Älä sekaannu mihinkään
- 18 Binbomin viimeiset päivät 488
Kaksikymmentä tuhatta lammasta

V OSA (MAALISKUU 1994 – SYYSKUU 2002)

- 1 Lankomiesten bozapuoti 503
Kunniakasta ja kansallista työtä
- 2 Kahden naisen kanssa pienessä puodissa 520
Uusia mittareita ja uusia perheitä
- 3 Ferhatin sähkörakkaus 532
Lähdetään lipettiin

- 4 Lapsi on pyhä asia 545
Anna minä kuolen, nai sinä Samiha
- 5 Mevlut pysäköinninvalvojana 562
Syällinen ja häkeltynyt
- 6 Rayihan jälkeen 569
Kun itkee, kukaan ei voi suuttua
- 7 Sähkökulutuksen muisti 578
Süleyman kiipelissä
- 8 Mevlut kaikkein kaukaisimmissa kortteleissa 591
Koirat haukkuvat, jos et ole meikäläisiä
- 9 Paviljongin kukistaminen 605
Onko oikein?
- 10 Mevlut poliisiasemalla 619
Näillä kaduilla olen viettänyt koko elämäni
- 11 Sydämen aikomukset ja kielen aikomukset 634
Fatma käy yhä koulua
- 12 Fevzie karkaa 652
Kumpikin tulkoon suutelemaan kättäni
- 13 Mevlut jää yksin 666
Te olette kuin luodut toisillenne
- 14 Uusia kortteleita, vanhoja tuttuja 677
Onko tämä samaa?
- 15 Mevlut ja Samiha 692
Sinulle minä ne kirjeet kirjoitin
- 16 Koti 699
Olimme hyvin hienovaraisia

VI OSA (KESKIVIIKKO 15. HUHTIKUUTA 2009)

Kaksitoistakerroksinen talo 709

Sinulla on oikeus pääomatuloihin

VII OSA (TORSTAI 25. LOKAKUUTA 2012)

Kaupungin kasvot 735

Voin miettiä vain kävellessäni

Henkilöhakemisto 764

Kronologia 769

I OSA

(torstai 17. kesäkuuta 1982)

Ei ole tapana antaa nuorempaa miehelään, jos on vanhempi vielä kotosalla.

İBRAHİM ŞİNASI: *Runoilijan vihkiäiset*

Jos on valhe livahtaakseen tahi veri virratakseen tahi neito karatakseen, turha on vastahan panna.

BEYŞEHİRLÄİNEN SANANPARSI (*İmrenlerin seutu*)

Mevlut ja Rayiha

Neidonryöstö on vaikea laji

Tämä on tarina boza- ja jogurttikauppias Mevlut Karataşin elämästä ja unelmista. Mevlut syntyi vuonna 1957 Aasian läntisimmällä laidalla, köyhässä keskianatolialaisessa kylässä, joka antoi kauas utuiselle järvelle. Kahdentoista ikäisenä hän muutti Istanbuliin ja asui lopun ikänsä siellä, maailman pääkaupungissa. Kahdenkymmenenviiden vanhana hän ryösti itselleen vaimon tämän kotikylästä; ryöstöön liittyi kummallisia piirteitä, ja se löi vahvan leiman Mevlutin elämään. Ryöstöretken jälkeen hän palasi Istanbuliin, meni naimisiin ja sai kaksi tytärtä. Ja ikään kuin ei osaisi olla toimeton hän raatoi jatkuvasti kaitenkarvaisissa töissä ja toimi muun muassa jogurtti-, jäätelö- ja pilahvikauppiaina sekä tarjoilijana. Mutta aina vain hän tahtoi iltaisin myydä bozaa ja punoa kummallisia haaveja Istanbulin kaduilla.

Sankarimme Mevlut oli pitkä, komea ja väkevä, vaikkakin sironlainen. Hänellä oli ruskea tukka ja poikamaiset kasvot, jotka saivat naiset helposti herkistymään, ja katse

kieli valppaudesta ja älykkyydestä. Jotta tarinamme tulisi oikein ymmärretyksi, aion aina silloin tällöin muistuttaa lukijoitani näistä Mevlutin kahdesta peruspiirteestä, poikamaisista kasvoista ja siitä, että naisten mielestä hän oli hauskannäköinen paitsi nuorena myös vielä neljäkymmenen ikävuoden jälkeen. Kun taas Mevlutin alituisesta toiveikkoudesta ja hyväntahtoisuudesta – tai joidenkin mielestä sinisilmäisyydestä – minun ei tarvitse teitä muistuttaa, sillä nämä ominaisuudet tulette itsekkin huomaamaan. Jos lukijani tuntisivat Mevlutin yhtä hyvin kuin minä, he myöntäisivät, että naiset pitivät Mevlutia syystäkin komeana ja poikamaisena, ja tunnustaisivat, etten suinkaan ole liioitellut värittäakseni tarinaa. Näin ollen teen selväksi, etten aio tässä tyystin tositapahtumiin pohjautuvassa kirjassa ensinkään liioitella vaan tyydyn järjestämään nämä ammoiset, kummalliset tapahtumat siten, että lukijani kykenevät niitä parhain päin seuraamaan ja ymmärtämään.

Voidakseni paremmin kuvailla sankarimme elämää ja haaveita minun on syytä aloittaa selontekoni tarinan keskivaiheilta ja täten aivan ensiksi kertoa siitä, miten Mevlut kesäkuussa 1982 ryösti neidon (Konyan Beyşehirin piirikuntaan kuuluvasta) kylästä nimeltä Gümüşdere, joka sijaitti heti Mevlutin kotikylän naapurissa. Mevlut oli nähnyt tämän ryöstöön suostuvaisen tytön ensi kertaa neljä vuotta aiemmin eräissä hääjuhlissa Istanbulissa. Ne olivat hänen setänsä esikoispojan Korkutin häät, jotka pidettiin vuonna 1978 Mecidiyeköyssä. Mevlut ei kuunaan uskonut, että tämä hänen Istanbulissa hääjuhlissa näkemänsä kaunis tyttölapsi (joka oli tuolloin kolmentoista ikäinen) voisi miellyttää häneen. Tyttö oli Mevlutin Korkut-serkun vaimon pikkusisko, joka oli maalta isosiskonsa häihin tullessaan nähnyt Istan-

bulin ensi kertaa elämässään. Kolmen vuoden ajan Mevlut kirjoitti tyttölle rakkauskirjeitä. Tyttö ei koskaan vastannut kirjeisiin, mutta kuriirina toiminut Süleyman, Korkutin pikkuveli, rohkaisi jatkuvasti Mevlutia ja kehotti tätä jatkaamaan kirjeiden kirjoittamista.

Neidonryöstössä Mevlutia avusti niin ikään hänen serkkunsa Süleyman: Ford-merkkisellä pakettiautollaan Süleyman ajoi Mevlutin kanssa Istanbulista maalle kylään, jossa oli viettänyt lapsuutensa. Ystävykset olivat tehneet salaisen ryöstösuunnitelman. Sen mukaan Süleyman odottaisi Mevlutia ja ryöstettävää neitoa pakettiautossa tunnin matkan päässä Gümüşderen kylästä, ja kun kaikki olettaisivat lemmenparin lähteneen Beyşehirin suuntaan, Süleyman veisikin heidät vuorten yli pohjoiseen, Akşehirin rautatieasemalle.

Mevlut oli käynyt muutamia kertoja suunnitelman läpi mielessään ja pistäytynyt kaksi kertaa salavihkaa karkureitin avainpaikoissa, kuten kylmällä lähteellä, pienellä purolla, puiden peittämällä kukkulalla ja tytön kodin takapihalla. Puoli tuntia ennen h-hetkeä hän oli poistunut Süleymanin pakettiautosta, mennyt tienposkeen kylän hautausmaalle, katsellut hautakiviä ja rukoillen anonut Jumalalta, että kaikki menisi parhain päin. Hän ei myöntänyt edes itselleen, ettei täysin luottanut Süleymaniin. Entä jos Süleyman ei tulisikaan autolla sovittuun paikkaan lähteen luo, hän ajatteli. Hän kielsi itseltään mokoman pelon, sillä se vain sekoittaisi hänen päänsä.

Mevlutilla oli yllään sininen paita ja kangashousut, jotka oli ostettu Beyoğlussa sijaitsevasta liikkeestä silloin kun hän kävi keskikoulua ja myi isänsä kanssa jogurttia, ja jalassa kengät, jotka hän oli hankkinut Sümerbankista ennen armeijan leipiin astumistaan.

Pian hämärän laskeuduttua Mevlut lähti kulkemaan kohti sortunutta muuria. Tytön isän, Kyrmyyniska Abdurrahmanin, valkoisen talon takaikkuna oli pimeänä. Mevlut oli kymmenen minuuttia etuajassa. Sisikunnassa kihelmöi, kun hän tuijotti herkeämättä pimeää ikkunaa. Hänen mieleensä muistui, miten ihmisiä oli tapettu heidän kompastuttuaan neidonryöstön takia verikoston ansaan ja miten jotkut olivat karkumatkalla pimeässä eksytyään jääneet kiinni. Hän muisti myös, miten ryöstäjät olivat joutuneet liemeen, kun tyttö olikin viime tingassa perunut karkuaikeensa, ja nousi kärsimättömänä seisomaan. Sitten hän sano i itselleen, että Jumala kyllä suojelisi häntä.

Koirat haukahtivat. Ikkunassa välähti valo. Mevlutin sydän alkoi hakata. Hän lähti kävelemään taloa kohti. Puiden lomasta kuului rahinaa, ja tyttö kuiski hänen nimeään: ”Mev-lut!”

Hempeä ääni kuului tytölle, joka oli lukenut Mevlutin armeijassa kirjoittamat kirjeet ja luotti häneen. Mevlut muisti onnenhaaveensa, kaikki ne sadat kirjeet, joista kunkin hän oli kirjoittanut rakkauden huumassa, ja perin pohjaisen omistautumisensa tämän kauniin neidon kosiskelulle. Lopulta hän oli kuin olikin onnistunut tekemään vaikutuksen tyttöön. Hän ei nähnyt mitään, mutta eteni lumoavassa yössä kohti ääntä kuin unissakulkija.

Pimeässä he löysivät toisensa. He tarttuivat automaattisesti toisiaan kädestä ja panivat juoksuksi. Mutta kun koirat alkoivat jo kohtapuoleen haukkua, Mevlut häkeltyi ja erehtyi suunnasta. Hän koetti edetä vaistoimensa varassa, mutta pää oli jo sekaisin. Yön sylissä puita pilkahteli heidän eteensä kuin betonisia seiniä, mutta niihin törmäämättä he viilettivät eteenpäin kuin unessa ikään.

Kinttupolun päässä Mevlut otti suunnan kohti vasta-
päistä mäkeä, kuten oli suunnitellut. Kapea tie, joka kie-
murteli rinteessä kallioiden keskellä, jyrkkeni aivan kuin se
kohoaisi pilviselle taivaalle joka oli sysimusta. Kertaakaan
pysähtymättä he kapusivat käsi kädessä liki puoli tuntia ylä-
mäkeä. Nyt näkyivät Gümüşderen valot ja niiden takana
Cennetpınar, kylä jossa Mevlut oli syntynyt ja varttunut.
Mevlut oli vaistomaisesti ja jopa vastoin Süleymanin laati-
maa salaista suunnitelmaa valinnut kiertotien, jotta ei joh-
dattaisi mahdollisia takaa-ajajia omaan kotikyläänsä.

Koirat haukkuivat yhä hullun lailla. Mevlut tajusi, että
oli niillä tienoin nyt muukalainen, ettei yksikään koira
enää tunnistanut häntä. Hetken kuluttua kajahti laukaus
Gümüşderen suunnalta. He pitivät itsensä aisoissa ja jatkoivat
entiseen tahtiin, mutta kun hetkeksi mykistyneet koi-
rat alkoivat jälleen haukkua, he lähtivät juoksemaan rin-
nettä alas. Puiden lehdet ja oksat riipivät kasvoja, ohdak-
keita takertui lahkeisiin. Koska Mevlut ei nähnyt pimeässä
eteensä, hän luuli heidän hetkenä minä hyvänsä kompastu-
van kiveen, mutta niin ei käynyt. Hän pelkäsi koiria mutta
ymmärsi, että Jumala suojeli häntä ja Rayihaa ja että heitä
odotti Istanbulissa ikionnellinen elämä.

Kun he henkeä haukkoen saapuivat Akşehirin vievälle
tielle, Mevlut oli varma että he olivat ajoissa. Jos Süleyman
nyt tulisi pakettiautollaan, kukaan ei enää voisi riistää hä-
neltä Rayihaa. Aina kun oli ryhtynyt kirjoittamaan kirjettä
Mevlut oli ajatellut tytön kauniita kasvoja ja ikimuistoi-
sia silmiä ja innoissaan kirjoittanut siististi paperin ylälai-
taan tämän kauniin nimen Rayiha. Tätä muistellessaan hän
riemastui, niin ettei ollut pysyä nahoissaan, ja päätti siksi
vauhdittaa askeliaan.

Pimeässä Mevlut ei nähnyt ryöstämäänsä tyttöä lainkaan. Hänen teki mieli kosketella ja suudella Rayihaa, mutta tämä torjui hänet kevyesti nyytillään. Se oli Mevlutin mieleen. Hän teki vakaan päätöksen, ettei ennen avioliittoa kajoaisi tähän naiseen, jonka kanssa aikoi viettää loppuelämänsä.

Käsi kädessä he ylittivät pienen sillan ja pääsivät Sarpjoen tuolle puolen. Rayihan käsi oli lintumaisen keveä ja hento. Kohisevalta joelta kantautui viileää ilmaa, joka tuoksui timjamilta ja laakerinlehdiltä.

Yössä välähti violetti kajo, sitten taivaalla jyrähti. Mevlut pelkäsi sateen kastelevan heidät ennen edessä olevaa pitkää junamatkaa mutta ei kiristänyt tahtia.

Kymmenen minuutin kuluttua he erottivat Süleymanin auton takavalot kaukana pulppuavan lähteen luona. Mevlut oli pakahtua onnesta. Hän moitti itseään siitä, että oli epäillyt Süleymania. Oli alkanut sataakin. He panivat riemuissaan juoksuksi, mutta kumpikin oli väsynyt, ja nyt Fordin valot häämöttivät kauempana kuin he olivat luulleet. Rankkasade ehti kastella heidät läpimäriksi jo ennen kuin he pääsivät auton luo.

Rayiha kapusi nyytteineen pakettiauton pimeään takosaan. Näin Mevlut ja Süleyman olivat ennakkoon suunnitelleet: paitsi siltä varalta, että Rayihan karkaaminen olisi huomattu ja santarmit etsisivät häntä, myös siksi ettei Rayiha vain näkisi ja tunnistaisi Süleymania.

Päästyään eteen istumaan Mevlut sanoi: ”Süleyman, en ikimaailmassa unohda ystävyttäsi ja tätä veljellistä tekoasi!” Hän ei malttanut olla halaamatta serkkuaan kaikin voimin.

Kun Süleyman ei näyttänyt olevan asiasta yhtä innoissaan, Mevlut oletti, että oli epäillessään tullut loukanneeksi serkkuaan.

”Vanno, ettet kerro kenellekään, että autoin sinua”, Süleyman pyysi.

Mevlut vannoi.

”Tyttö ei saanut takaovea kunnolla kiinni”, Süleyman sanoi. Mevlut meni pimeässä auton taakse. Juuri kun hän oli sulkemassa auton ovea tytön nenän edestä, välähti salama, joka valaisi hetkeksi koko taivaan, vuoret, kalliot, puut ja kaiken kuin muinaiset muistot ikään. Silloin Mevlut näki ensi kertaa lähietäisyydeltä tulevan vaimonsa kasvot, naisen jonka kanssa jakaisi kokonaisen elämän.

Hän oli vastedes usein muisteleva tätä hetkeä, tätä kummallista tunnetta.

Auton lähdettyä liikkeelle Süleyman otti hansikaslokerosta rästin, ojensi sen Mevlutille ja sanoi: ”Kuivaa tällä itsesi.” Mevlut nuuhkaisi rättiä ja huomattuaan sen olevan puhdas ojensi sen aukosta tytölle auton takaosaan.

”Et kuivannut itseäsi”, Süleyman sanoi pitkän ajan päästä. ”Se oli ainut rätti.”

Auton katolla ropisi sade ja tuulilasinpyyhkijät vonkuivat kummallisesti, mutta Mevlut tiesi heidän etenevän kohti syvää hiljaisuutta. Auton valjut oranssit valot pyyhkivät metsää, joka oli pilkkaisen pimeä. Mevlut oli usein kuullut, että sudet, sakaalit ja karhut tapailivat puolenyön jälkeen maanalaisia henkiolentoja, ja hän oli Istanbulin kaduilla useinkin törmännyt tarumaisten otusten ja paholaisten varjoihin. Yhtä pimeää oli siellä maanalaisessa valtakunnassa, jonne suippohäntäiset džinnit, isojalkaiset jättiläiset ja sarvipäiset kyklooppit raahasivat eksyneitä kaistapäitä ja avuttomia syntisäkkejä.

”Kissa taisi viedä kielesi”, sanoi Süleyman Mevlutille.

Mevlut oli tajunnut, että tämä kummallinen hiljaisuus, johon hän oli ajautumassa, olisi kestävä vuosikautia.

Yrittäessään ymmärtää, miten oli astunut tähän ansaan, jonka elämä oli hänelle virittänyt, Mevlut keksi sellaisia selityksiä kuin ”Näin kävi, koska koirat haukkuivat ja eksyin pimeässä”, ja vaikka hän vallan hyvin tiesi, ettei moinen järkeily voinut vastata todellisuutta, hän tahtomattaankin uskoi selitykseensä, sillä se soi hänelle lohdun.

”Onko jokin pielessä?” Süleyman kysyi.

”Ei.”

Kun auto hidasti vauhtia kapean ja liejuisen tien mutkissa ja sen valot paljastivat kallioita, aavemaisia puita, epämääräisiä katveita ja muita salaperäisiä asioita, Mevlut katseli näitä kaikkia ihmeellisyyksiä valppaana kuin ihminen, joka on varma ettei kuunaan unohtaisi niitä. He ajoivat pitkän kapoisaan tietä milloin mutkitellen mäkeä ylös, milloin taas alas, ja etenivät liejuun hukkuneiden kylien halki pimeydessä hiljaa kuin varkaat. Kylissä koirat haukkuivat, ja sitä seurasi aina taas niin syvä hiljaisuus, ettei Mevlut päässyt perille, oliko kummajainen peräisin hänen päästään vaiko maailmasta. Hän näki pimeydessä satumaisten lintujen varjoja. Hän näki omituisilla viivoilla loihdittuja käsittämättömiä kirjaimia ja jäänteitä paholaisten sotajoukoista, jotka olivat satoja vuosia sitten halkoneet näitä syrjäisiä seutuja. Hän näki syntiensä tähden mykistyneiden ihmisten varjoja.

”Älä vain rupea katumaan”, Süleyman sanoi. ”Ei tässä ole syytä pelkoon. Ei teitä kukaan seuraa. Kaikki muut varmaan tiesivät karkumatkasta, paitsi tytön kyrmyniskaisä. Etkä sitten puhu minusta mitään kenellekään. Silloin Kyrmyniska Abdurrahman on helpompi taivutella. Saatte kumpikin anteeksi parissa kuukaudessa. Ennen syksyä käyt jo rouvasi kanssa suutelemassa appiukon kättä.”

Jyrkän mäen tiukassa mutkassa auton takarenkaat jäivät liejuun sutimaan. Hetken Mevlut kuvitteli, että kaikki oli ohi, että Rayiha oli palannut kotikyläänsä ja hän itse oli päässyt ehjin nahoin kotiinsa Istanbuliin.

Mutta auto pääsi taas matkaan.

Tunnin kuluttua auton valot pyyhkivät jo Akşehirin pikkukaupungin kapeita katuja ja harvoja taloja. Rautatieasema sijaitsi kaupungin ulkopuolella, sen toisella laidalla.

”Pysykääkin yhdessä”, Süleyman sanoi hyvästellessään heitä Akşehirin rautatieasemalla. Hän vilkaisi tyttöä, joka odotteli pimeässä nyytti kädessä. ”Pysyn autossa, ettei Rayiha vain näe minua. Olen nyt vastuussa tästä tempusta. Sinun on pakko tehdä hänet onnelliseksi, Mevlut, onko selvä? Rayiha on nyt vaimosi, paluuta ei ole. Ja Istanbulissa teidän on paras pysytellä vähän aikaa poissa ihmisten ilmoilta.”

Mevlut ja Rayiha jäivät katselemaan Süleymanin auton punaisia takavaloja, kunnes ne katosivat pimeyteen. Mennessään sen jälkeen Akşehirin vanhaan asemarakennukseen he eivät pitäneet toisiaan kädestä.

Sisällä oli loistelamppujen takia häikäisevän kirkasta. Hetken Mevlut katseli ryöstämänsä tytön kasvoja toista kertaa, nyt äärimmäisen valppaana ja lähietäisyydeltä, ja varmistuttuaan siitä, että oli nähnyt samat kasvot pakettiauton takaoven sulkeutuessa, hän käänsi katseensa voimatta millään uskoa silmiään.

Ei hän tätä tyttöä ollut nähnyt setänsä esikoispojan Korutin häissä. Tämä oli sen tytön isosisko, joka oli seissyt siinä vieressä. Mevlutille oli häissä esitelty kaunis tyttö, ja tilalle oli lähetetty tämän isosisko. Tajuttuaan tulleen peretyksi Mevlutia nolotti, eikä hän kyennyt katsomaan kasvoihin tyttöä, jonka nimikään ei välttämättä ollut Rayiha.

Kuka häntä oli huijannut ja miten? Mennessään aseman lippuluukulle Mevlut kuuli omien askeltensa kaiun kaukaisena, aivan kuin ne olisivat jonkun toisen askelia. Vanhat rautatieasemat olivat iäksi tuova Mevlutin mieleen nämä muutamat minuutit.

Hän osti kaksi lippua Istanbuliin kuin unessa.

”Juna tulee tuossa tuokiossa”, virkailija sanoi. Mutta juna ei kuulunut. Istuessaan penkinpäässä pienessä odotus- huoneessa, joka oli täpösen täynnä koreja, kääröjä, matkalaukkuja ja väsynyttä väkeä, kumpikaan ei avannut suutaan eikä sanonut toiselle sanaakaan.

Mevlut muisteli, että Rayihalla oli isosisko, tai siis sillä kauniilla tytöllä jota hän kutsui Rayihaksi. Tämän vieressä istuvan tytön nimi näet oli Rayiha. Sitä nimeä Süleyman-kin oli hetki sitten käyttänyt puhuessaan työstä. Ja Mevlut oli osoittanut rakkauskirjeensä niin ikään Rayihalle, mutta silloin hänen mielessään oli ollut toinen tyttö, tai ainakin toiset kasvot. Mevlut mietti myös sitä, ettei tiennyt sen kauniin pikkusiskon nimeä, joka oli vanginnut hänen mielensä. Hän ei täysin tajunnut, saati oikein muistanut, miten häntä oli huijattu, mikä puolestaan teki hänen kummallisesta mielestään osan sitä ansaa, johon hän oli astunut.

Penkillä istuessaan Mevlut katseli vain Rayihan kättä. Hetki sitten hän oli pidellyt sitä rakkauden huumassa; hän oli kirjoittanut rakkauskirjeitä, joissa kertoi ajatelleensa tätä kättä kädessään; se oli sokea, kaunis, siloinen käsi. Se lepäsi kiltisti Rayihan sylissä ja silitteli tuon tuostakin varovaisesti nyyttiä tai hameenhelmaa.

Mevlut nousi seisomaan ja kävi ostamassa asema-aukion kioskilta kaksi kuivahtanutta nisua. Palatessaan hän katse- li kaukaa vielä kerran tarkkaan Rayihan kasvoja ja päätä,

jota peitti huivi. Ei hän niitä kasvoja ollut nähnyt Korkutin häissä, joihin oli osallistunut nyt jo edesmenneen isänsä vastalauseista huolimatta. Mevlut vakuuttui jälleen kerran siitä, että näki tai pani merkille Rayihan vasta nyt ensi kertaa elämässään. Mutta miten näin oli päässyt käymään? Oliko Rayiha huomannut, että Mevlut oli kirjeitä kirjoittaessaan ajatellutkin pikkusiskoa?

”Haluatko nisun?”

Rayihan sorea käsi ojentui tarttuakseen nisuun. Mevlut ei nähnyt tytön kasvoilla rakastuneen karkulaisen kiihkoa vaan ilmeen, joka kieli kiitollisuudesta.

Kun Rayiha ryhtyi syömään nisua hitaasti ja varoen kuin rikollinen, Mevlut kävi istumaan hänen viereensä. Hän katseli vaivihkaa Rayihan liikehdintää. Mevlutin ei tehnyt mieli kuivahtanutta nisua, mutta hän rupesi silti syömään omaansa, kun ei tiennyt mitä muutakaan tekisi.

He istuivat puhua pukahtamatta. Tunne, ettei aika ottanut kuluakseen, valtasi Mevlutin kuin konsaan lapsen, jonka mielestä koulu ei tunnu koskaan loppuvan. Automaattisesti ja herkeämättä mieli tutkiskeli taannoista erhettä, joka oli nyt saattanut hänet kiipeliin.

Mieleen palasivat aina vain uudestaan hääjuhla ja siellä kaunis pikkusisko, jolle hän oli kirjoittanut kirjeensä. Isävainaa, Mustafa efendi, ei missään nimessä ollut halunnut Mevlutin menevän niihin häihin, mutta Mevlut oli karannut kotikylästään Istanbuliin. Oliko tämä nyt sen erheen palkka? Kuin konsaan Süleymanin auton valot etsi Mevlutin sisäänpäin kääntynyt katse nyt hänen kaksikymmenviisivuotisen elämänsä hämäristä muistoista ja siimeksistä kohtaa, joka voisi valaista tämänhetkistä tilannetta.

Junaa ei kuulunut. Mevlut nousi ja meni uudestaan kios-

kille, mutta se oli mennyt kiinni. Sen kupeessa oli kahdet hevoscärryt valmiina viemään junalla saapuvia matkustajia kaupunkiin; toinen ajureista poltti tupakkaa. Aukiolla valitsi ääretön hiljaisuus. Vanhan asemarakennuksen vieressä kasvoi valtava plataani, ja Mevlut meni sen luo.

Puun alle oli pystytetty kyltti, johon lankesi asemarakennuksesta valju valo.

Tasavaltamme perustaja
Mustafa Kemal Atatürk
vieraili Akşehirissä vuonna 1922
ja nautti kahvia
tämän satavuotisen puun alla.

Akşehirin nimi oli vilahtanut pariinkin otteeseen koulun historiantunneilla, ja Mevlut oli käsittänyt, että tällä lähellä kotikylää sijaitsevalla kaupungilla oli tärkeä rooli Turkin historiassa, mutta nyt yksikään niistä kirjaviisauksista ei muistunut mieleen. Hän moitti itseään tekemiensä virheiden takia. Hän ei ollut ponnistellut koulussa riittävästi ollakseen sellainen oppilas kuin opettajat toivoivat. Ehkä siinä olikin hänen vikansa. Hän oli kahdenkymmenenviiden ikäinen ja ajatteli yhä toiveikkaana, että onnistuisi paikkaamaan puutteensa.

Mennessään taas Rayihan viereen istumaan hän vilkaisi tätä vielä kerran. Ei, hän ei todellakaan muistanut nähneensä tätä tyttöä edes kaukaa neljän vuoden takaisissa häissä.

He löysivät neljä tuntia myöhässä saapuneesta ruosteisesta, kitisevästä junasta tyhjän vaunun. Loosissa ei ollut ketään, mutta Mevlut ei käynyt istumaan Rayihaa vastapäätä

vaan hänen viereensä. Kun Istanbuliin matkalla ollut juna heilahteli vaihteissa ja keunoilla kiskoilla, Mevlutin käsi-varsi ja olkapää hipaisivat toisinaan Rayihan kättä ja olkapäätä. Mevlutin mielestä sekin oli kummallista.

Mevlut meni junan käymälään ja kuunteli metallisesta reiästä kantautuvaa kolinaa samaan tapaan kuin lapsena. Kun hän palasi paikoilleen, Rayiha oli nukahtanut. Miten kukaan voi nukkua kaikessa rauhassa yöllä, kun on juuri karannut kotoaan? Mevlut huhui tytön korvaan: ”Rayiha! Rayiha!” Tyttö heräsi ja hymyili suloisesti, juuri niin luontevasti kuin ihminen vain voi, jos hänen nimensä todella on Rayiha. Mevlut kävi hiljaa hänen viereensä istumaan.

Puhua pukahtamatta he katselivat ulos vaunun ikkunasta kuin pariskunta, jolla ei vuosien avioliiton jälkeen ole enää mitään sanottavaa toisilleen. Välillä he näkivät pikkukaupungin katulamppuja, syrjäisellä tiellä kulkevan auton valot ja rautateiden vihreitä ja punaisia merkkivaloja, mutta enimmäkseen ulkona oli pilkkopimeää eikä ikkunassa näkynyt muuta kuin heidän oma peilikuvansa.

Kun aamu kahden tunnin kuluttua alkoi sarastaa, Mevlut huomasi, että Rayihan silmistä valui kyyneliä. Loosissa ei ollut muita, ja juna jatkoi kolisten matkaansa halki rotkojen valtaaman violetin maiseman.

”Haluatko sinä takaisin kotiin?” Mevlut kysyi. ”Tulitko katumapäälle?”

Rayiha alkoi itkeä entistä hurjemmin. Mevlut vei kömpelösti kätensä Rayihan olalle. Se ei tuntunut mukavalta, hän veti käden pois. Rayiha itki pitkään ja katkerasti. Mevlutiin iski syyllisyys ja katumus.

”Et rakasta minua”, Rayiha sanoi pitkän ajan kuluttua.

”Miten niin?”

”Kirjeesi uhkuivat rakkautta, mutta olet huijannut minua. Kirjoititko ne kirjeet oikeasti itse?”

”Kyllä minä kirjoitin ne kaikki ihan itse”, Mevlut vastasi. Mutta Rayiha vain jatkoi itkemistään.

Tunnin kuluttua, Afyonkarahisarin asemalla, Mevlut kävi kiireen vilkkaa ostamassa aseman kioskilta kaksi leipää, kaksi kolmiojuustorasiaa ja keksipaketin. Junan edetessä pitkin Aksujoen rantoja he nauttivat aamiaista ja joiivat teetä, jota kaupustelijapoika oli käynyt myymässä tarjottimelta. Tyytyväisin mielin Mevlut seurasi Rayihan katsetta, joka tarkkaili junanikkunassa viliseviä kaupunkeja, poppeleita, traktoreita, hevoscärryjä, jalkapalloa pelaavia lapsia ja jokia, jotka virtasivat rautasiltojen alitse. Koko maailma kaikkineen oli mielenkiintoinen.

Kun Rayiha nukahti junan kulkiessa jossakin Alayurtin ja Uluköyn välimaastossa, hänen päänsä kellahti vasten Mevlutin olkaa. Mevlutin oli pakko myöntää, että se sai hänet tuntemaan olonsa sekä vastuulliseksi että onnelliseksi. Vauvuastoon tuli kaksi santarmia ja vanhus, jotka kävivät istumaan. Mevlut piti sähkötolppia, asfalttiteillä ajavia rekoja ja uusia betonisiltoja merkkeinä maan vaurastumisesta ja kehitymisestä; mutta hän ei pitänyt poliittisista iskulauseista, joita oli rustattu tehtaiden ja talojen seiniin köyhissä kortteleissa.

Nuokkumistaan hämmästellen Mevlut torkahti.

Kun juna pysähtyi Eskişehirissä, he heräsivät ja hätäanttivät hetkeksi luullessaan joutuneensa santarmin käsiin, kunnes rauhoittuivat ja hymyilivät toisilleen.

Rayihan hymy oli sydämellinen. Ei tullut kuuloonkaan, että hän salaisi jotakin tai punoisi juonia. Kasvot olivat avoimet, tyynet ja valoisat. Mevlutin järki sanoi, että

Rayiha toimi yhteistyössä niiden kanssa, jotka olivat huijanneet häntä, mutta katsoessaan tytön kasvoja hän ei voinut olla ajattelematta, että tämä oli viaton.

Junan lähestyessä Istanbulia he juttelivat tienvarsille rakennetuista isoista tehdasrivistöistä, liekeistä, jotka loimusiivat İzmitin öljynjalostamon korkeassa piipussa, ja siitä, miten suuria rahtilaivat olivat ja minne lie maailman ääriin ne olivat matkalla. Rayiha oli iso- ja pikkusiskonsa lailla käynyt kansakoulun. Hän osasi melko kivutta luetella sellais-ten kaukaisten maiden nimiä, jotka sijaitsivat meren äärellä. Mevlut oli hänestä ylpeä.

Rayiha oli käynyt Istanbulissa kerran, isosiskonsa häissä neljä vuotta sitten. Mutta hän kysyi silti nöyränä: ”Onko tämä jo Istanbulia?”

”Kartal kuuluu kyllä Istanbuliin”, Mevlut vastasi itsevarmasti. ”Mutta vielä on matkaa.” Hän näytti Rayihalle vastapäisiä saaria. He tekisivät takuulla vielä jonakin päivänä retken Prinssisaarille.

Mutta Rayihan lyhyen elämän aikana he eivät käyneet siellä kertaakaan.

ORHAN PAMUK (s. 1952 Istanbulissa) on Turkin merkittävin ja kansainvälisesti tunnetuin nykykirjailija. Häntä kiitetään erityisesti idän ja lännen ristiriitojen kuvaamisesta ja ainutlaatuisesta kyvystä rakentaa siltoja kulttuurien välille. Pamuk sai kirjallisuuden Nobel-palkinnon vuonna 2006.

Kummallinen mieleni on rakkaudentunnustus Istanbulille. Muuttuvan kaupungin kautta romaani peilaa Turkin lähihistoriaa tarkasti mutta lämpimästi, kansanmiehen silmin.

”Pamuk kuvaa Istanbulia kuin James Joyce Dublinia.” WASHINGTON POST

”Valmistaudu rakastumaan tähän jokamieheen, katukauppiaseen, jonka ääni kantaa halki vuosien.” INDEPENDENT

Päällys: Markko Taina • Piirroset: Orhan Pamuk

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-951-31-8749-1